

*Јасминка Симић**

Радио-телевизија Србије, Београд

ЕВРОАЗИЈСКА ЕКОНОМСКА УНИЈА И ЕВРОПСКА УНИЈА: ПОГЛЕД ИЗ СРБИЈЕ

Сажетак

У раду се анализира економска сарадња Србије са Евроазијском економском унијом (ЕАЕУ) и њеном водећом чланицом Русијом у контексту реализовања главног спољнополитичког циља Србије – чланства у Европској унији (ЕУ). Колико је сарадња Србије са два економска блока компатибилна, шта су предности и недостаци на регионалном нивоу и да ли померање приоритета светске политике у правцу економије мења распоред глобалних сила у XXI веку? То су питања на која ће аутор дати одговор у овом раду, анализом докумената и статистичких података који се односе на трговинску размену наведених актера, поређењем енергетске сарадње са Русијом и обавеза у тој области према ЕУ и уз студију случајева економске сарадње са ЕАЕУ и ЕУ. У закључку аутор наводи да су се регионалне интеграције, чији су циљеви бржи економски, безбедносни и социо-културни развој, показале као адекватан оквир за земље које се налазе у геостратешки важном простору. На том трагу геоекономија (расподела богатства) постаје значајнија од традиционалних питања геополитике (расподела војне и политичке моћи), што утиче на спољну политику држава.

Кључне речи: Евроазијска економска унија, Европска унија, регионалне интеграције, геоекономија, геополитика, енергетика

* Електронска адреса ауторке: jassminka2002@yahoo.com

1. УВОД

Мултилатерално преговарање и конкуренција на светском економском тржишту дали су снажан подстицај сарадњи на регионалној основи. Напори да се створе зоне слободне трговине и царинске уније у Азији, Северној и Јужној Америци доживеле су процват деведесетих година XX века, а регионална сарадња интензивирана је почетком XXI века. Ове врсте регионализма, које се разликују од интеграције каква је Европска унија, усмерене су на економска питања и ослањају се на веома ограничен степен институционализације. Поједини аутори тврде да се у оквиру ових регионалних интеграција „охрабрује слободна трговина кроз прогресивно смањење царина без успостављања широке централне бирократије. Економски, овај метод показао се ефикасним, мада у политичком смислу то су форме међудржавне сарадње.”¹

Главни спољнополитички циљ Србије је чланство у Европској унији, која представља царинску унију између 28 држава чланица. Успоравање евроинтеграционог процеса, последице светске економске кризе, енергетске потребе Србије и традиционално добри политички и пријатељски односи са Русијом, утицали су на то да се економска сарадња са Евроазијском економском унијом (ЕАЕУ) институционализује усаглашавањем текста Споразума о слободној трговини између две стране чије се потписивање очекује 25. октобра 2019. ЕАЕУ је регионална међународна организација и има међународноправни субјективитет, успостављен Споразумом о Евроазијској економској унији. ЕАЕУ је јединствено тржиште које обезбеђује слободан проток робе, услуга, капитала и рада, води координирану, хармонизовану и јединствену политику у секторима које обухвата Споразум и испуњава међународне обавезе Уније. Унија је створена ради свеобухватног унапређења, конкурентности и сарадње између националних економија и да промовише стабилан развој животног стандарда становника у земљама чланицама.

Заједничка историја, култура и религија утицали су на формирање односа између Србије и Русије као и на перцепцију других актера у међународним односима о српско-руској

1) John Baylis, Steve Smith, *The Globalization of World Politics, An introduction to international relations*, Second Edition, Oxford University Press, 2001, стр. 513–517.

сарадњи. После распада Совјетског Савеза (СССР) у чијем је саставу била Русија и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) у чијем саставу је била Србија, Запад је наставио, кроз призму унутрашњег сукоба на простору бивше Југославије, у Србији да гледа Русију. Део становништва Србије још осећа већу блискост са Русијом, што је уз проглашену војну неутралност, створило утисак да се Србија налази између Европске уније и НАТО-а, с једне стране, и Евроазијске економске уније и Организације за колективну безбедност и сарадњу (ОДКБ), с друге стране, иако је почела преговоре о приступању ЕУ (21.01.2014) и чланица је програма НАТО-а „Партнерство за мир” (2006). Србија је једина земља у Европи поред појединих чланица Заједнице Независних Држава (ЗНД) која има потписан Споразум о слободној трговини са Русијом.

Економска међузависност и чврсти трговински односи могу да се уруше и претворе у трговинске спорове и политички ривалитет, као што је то случај између Запада и Русије поводом Украјине, САД и Кине, а постоји тенденција да се исто догоди у трговинским везама између евроатлантских савезника – САД и ЕУ.

2. СПОРАЗУМ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И РУСИЈЕ КАО ПУТОКАЗ ЗА САРАДЊУ СА ЕАЕУ

Споразум о слободној трговини Савезне Републике Југославије (СРЈ) и Руске Федерације (РФ) потписан у августу 2000. године најзначајнији је међу неколико кључних споразума којим су две земље институционализовале билатералне економске односе. Према овом споразуму око 99% производа ослобођено је плаћања царине у међусобном промету под условом да је задовољена клаузула 51% домаћег порекла производа (51% ad valorem F-co fab). Листа производа искључује путничка возила, али аутомобилски делови, камиони, аутобуси и пољопривредни трактори могу се извозити у висини од 1% царинске стопе. Бесцаринска трговина потврђена је Протоколом о проширењу Споразума о слободној трговини СРЈ и РФ, који су владе Републике Србије (РС) и Руске Федерације потписале 22.07.2011. године у Београду. Протоколом се уводи либерализација међусобне трговине за све врсте тепиха и подне

прекриваче, намештај, регистар касе, мониторе и пројекторе, телевизорске пријемнике, скроб и глукозу, сируп.

Међу значајним споразумима је и онај потписан између Владе Републике Србије и Владе града Москве, којим је омогућена сарадња широког обима, у области индустрије и саобраћаја, трговине, грађевинарства, отварања заједничког пословног информационо-трговинског центра, банкарства, туризма, међусобних односа трговинско-индустријских комора и изложбене делатности, здравства, заједничких активности малих и средњих предузећа. Током званичне посете тадашњег премијера и актуелног председника Русије, Владимира Путина, 23.03.2011. године, потписани су Споразум о друмском саобраћају ради лакшег промета путника и робе између две земље, Споразум о научно-техничкој сарадњи, Споразум о сарадњи у области туризма, као и Споразум о сарадњи Београда и руске електроенергетске компаније Санкт Петербург АД „Интерао” – намењен унапређењу функционисања топлотно-енергетског сектора града, Споразум о оснивању заједничког предузећа компаније „Галеника” и руске фармацеутске агенције. Закљученим билатералним споразумима, као и протоколима и другим правним документима, створен је правни оквир за динамичан развој сарадње две земље.

Декларација о стратешком партнерству Србије и Русије потписана је у Сочију,² 24.05.2013. године и на то је утицало неколико разлога: а) политички – подршка Русије очувању суверенитета и територијалног интегритета Србије, односно непризнавање једнострано проглашене независности Косова и Метохије (17.02.2008.); б) економски – закључени споразуми у области трговине и енергетике; ц) безбедносни – отварање српско-руског хуманитарног Центра за ванредне ситуације у Нишу (2011) ради обезбеђивања смештаја за око 2000 људи у случају ванредних ситуација, првенствено у Србији и у другим деловима Балкана, укључујући државе чланице ЕУ.

Стратешко партнерство Србије и Русије заснива се на демократским вредностима које обе земље деле, принципима суверенитета, равноправности и територијалне целовитости држава, мирног решавања спорова, узајамног поштовања и

2) Текст Декларације стратешког партнерства Србије и Русије, Internet, http://ambasadarusije.rs/data/uploads/Deklaracija_1.pdf, 26/08/2019.

користи, немешања у унутрашње ствари и обавеза држава да не јачају сопствену безбедност на рачун других. Циљ партнерства је да се односи између две државе подигну на највиши могући ниво, истовремено јачајући тесну и динамичну билатералну сарадњу и на међународној сцени, укључујући сарадњу у оквиру УН и других међународних организација и напоре за јачање мира и безбедности у Европи. Стратешко партнерство обухвата и билатералну трговинско-економску размену, повећање инвестиција, сарадњу у области транспорта и транспортне инфраструктуре, енергетике и реализацију заједничких пројеката у области нафте и гаса; сарадњу министарстава унутрашњих послова ради борбе против организованог криминала, тероризма и трговине наркотицима; сарадњу министарстава одбране и оружаних снага; научно-техничку и индустријско-технолошку сарадњу и ону у области образовања и културе; предупређивање ванредних ситуација и елиминисање њихових последица.

У оквиру посете руског председника Владимира Путина Србији (17.02.2019) потписано је 26 споразума и меморандум о разумевању између Србије и Русије. Већина споразума је из области иновација и дигитализације.

2.1. Трговинска размена између Србије и Русије

Током деведесетих, забележен је тренд опадања обима трговинске размене између РФ и СРЈ, посебно у периоду 1999–2000. Значајнији раст почео је 2003. године уз успон у 2011. години, тако да од тада до 2019. године укупна годишња трговинска размена износи између 2 и 3 милијарде долара. Енергенти чине око 60% укупног увоза Србије из Русије. Са Русијом послује 1659 привредних субјеката у Србији, На територији Србије постоји 895 активних привредних субјеката чији су већински власници руски држављани, тј. правна лица регистрована у Русији и то у делатностима: трговина и поправка моторних возила, стручне, научне и иновационе делатности, прерађивачка индустрија, грађевинарство, итд. Русија се налази на четвртом месту највећих инвеститора у Србији, а нето улагања резидената Русије у периоду 2010–2018. износила су 1,573 милијарде евра.³

3) Извор: Привредна комора Србије – Сектор за међународне економске односе, Привредна

У 2018. години укупна спољнотрговинска размена у роби са Русијом износила је 3 милијарде 60,7 милиона долара што је 18,6% (478,28 милиона долара) више него у 2017. Извоз из Србије износио је 1 милијарду 23,6 милиона долара уз раст од 2,9% (28,44 милиона долара). На листи земаља у које Србија извози Русија је на четвртном месту са учешћем од 5,3% (после Немачке, Италије и Босне и Херцеговине). Увоз је износио 2 милијарде 37,2 милиона долара, што је 28,4% (450,8 милиона долара) више него 2017. године. На листи увозних тржишта Русија је на петом месту са учешћем од 7,3% (после Немачке, Италије, Кине и Мађарске). Покривеност увоза извозом износила је 50,2%. У истој години, забележен је раст извоза услуга из Србије у Русију за 50,34%, док је раст увоза услуга износио 54,77%. У првом кварталу 2019. године укупна спољнотрговинска размена са Русијом износила је 851,1 милион долара, што је 1,78% више у односу на исти период претходне године. Тако је извоз износио 238,6 милиона долара (смањење од 15,1%), а увоз 612,9 милиона долара (порастан од 10,35%).⁴

Првих 10 извозних производа у 2018. години на тржиште Русије су јабуке (93,3 милиона долара), хула-хоп чарапе (80,3 милиона долара), гуме (59 милиона долара), лекови за малопродају, хартија и картон, сир, текстил, циркулационе пумпе, цеви од рафинисаног бакра, јагоде. Првих 10 увозних производа из Русије у 2018. години су, нафта и уља од битуменозних минерала (724,2 милиона долара), природни гас (558,2 милиона долара), бакарна жица (58,6 милиона долара), алуминијум, делови авиона и хеликоптера, угљеник, кокс, цигарете, производи замене дувана, полипропилен.⁵

У последњих неколико година учестали су случајеви да Русија враћа са границе српске производе који не испуњавају неопходне стандарде или немају потребну документацију. То указује на неопходност да се спроведе стандардизација производа. Исто важи и за остале државе чланице Евроазијске економске уније. Тако је на пример са границе Русије враћено 20 тона јабука и киселог купуса (2014), 60 тона јабука (2015), 83,2 тоне јагода (2016), 19 тона кивија и 13,6 тона свеже

сарадња Република Србија – Руска Федерација, мај 2019.

4) Исто.

5) Исто.

јунетине без костију (2017). Са границе Белорусије враћено је 20 тона млека у праху (2014).

Табела 1. Робна размена Република Србија – Руска Федерација (у милионима УСД)

Година	Извоз	Увоз	Укупно	Салдо
1990.	1.197,1	1.063,4	2.260,5	+133,7
1991.	823,0	675,7	1.498,7	+147,3
1996.	156,3	214,8	371,1	-58,5
1997.	176,3	439,5	615,8	-263,2
1998.	152,1	520,8	672,9	-368,7
1999.	72,9	211,2	284,1	-138,3
2000.	85,7	304,7	390,4	-219,0
2001.	79,5	664,9	744,4	-585,4
2002.	90,7	777,2	867,9	-686,5
2003.	126,6	1.023,3	1.149,9	-896,7
2004.	157,7	1.401,1	1.558,8	-1.243,4
2005.	225,8	1.655,7	1.881,5	-1.429,9
2006.	314,1	2.142,8	2.456,9	-1.828,7
2007.	451,5	2.625,9	3.077,4	-2.174,4
2008.	553,0	3.488,7	4.041,7	-2.935,7
2009.	349,8	1.982,9	2.332,7	-1.633,1
2010.	534,7	2.157,1	2.691,8	-1.622,4
2011.	795,7	2.665,9	3.461,6	-1.870,2
2012.	871,400	1,847,900	2,719,300	-976,5
2013.	1,065,154	1,969,257	3,034,411	-904,103
2014.	1,029.1	2,340.4	3,369.3	-1,313.3
2015.	724,8	1,746.2	2,471.0	-1.021.4
2016.	795.1	1,503.4	2,298.5	-708.3
2017.	995.1	1,586,2	2,581.3	-591.1
2018.	1.023.6	2,037.1	3,060.7	-1,013.5
2019/3.	238.6	612.9	851.5	-347.3

Извор: Привредна комора Србије, Информација о спољнотрговинској размени Република Србија – Руска Федерација, Београд (1990–2019).

Перспективни сектори који би могли да појачају спољнотрговинску размену Србије и Русије су нуклеарни реактори, машине и механички уређаји, органске хемикалије, остаци и отпаци из прехранбене индустрије, грађевински материјал.

3. САРАДЊА СРБИЈЕ СА ЕВРОАЗИЈСКОМ ЕКОНОМСКОМ УНИЈОМ (ЕАЕУ)

Србија има потписане билатералне споразуме о слободној трговини са земљама Царинске уније Белорусије (2009), Казахстана (2010) и Русије која је формирана 01.01.2010. године и усаглашен Споразума о слободној трговини са ЕАЕУ.

Са придруживањем Киргистана и Јерменије, Царинска унија Белорусије, Казахстана и Русије прерасла је 01.01.2015. године у Евроазијску економску унију. То је савез држава са политичком, економском, војном, царинском и хуманитарном сарадњом на подручју Евроазије са 183 милиона становника. Отворен је за нове чланице и функционише на принципима Светске трговинске организације (СТО), уз слободно кретање робе, услуга, капитала и радне снаге. Трговина се обавља у националним валутама. Према извештају Комисије ЕАЕУ спољнотрговинска размена држава чланица износила је 53 милијарди долара у јануару 2019. Бруто домаћи производ ЕАЕУ у 2018. години износио је 5 трилиона долара. Обим трговине са трећим земљама је 877,6 милијарди долара (2,8% светског извоза и 1,9% светског увоза). Унија је прва у свету по оствареној производњи нафте са учешћем од 14,5% (634,2 милиона тона) и друга у светској производњи гаса са учешћем од 20,2% (744,7 милиона кубних метара). У светској индустријској производњи учествује са 2,2% и производњу је у 2018. години повећала за 1,8% у односу на претходну.

ЕАЕУ има шири међународни контекст: а) да се доврши сарадња евроазијских земаља у свим областима, од безбедносне до економске, стварајући тиме блок конкурентан на светском тржишту; б) да Русија учврсти и институционализује економске везе са земљама бившег СССР, истовремено да направи контратежу европском савезу – ЕУ, али и Кини упркос актуелним добрим билатералним односима, што је важан безбедносни аспект који потврђује њено значајно место у међународним

односима. Као оснивач регионалних безбедносних организација евроазијског простора, Русија је у оквиру ОДКБ (1992), са државама на простору бившег СССР (Белорусија, Казахстан, Јерменија, Киргистан, Таџикистан) успоставила војно-техничку и војно-економску сарадњу, обезбеђивање граница, заједничко образовање кадрова и њихову специјализацију у безбедносно-војној области и борби против тероризма. Циљ ове организације јесте учешће земаља чланица самостално или са другим државама или међународним организацијама у систему колективне безбедности Европе, успостављање и развијање равноправних партнерских односа са НАТО-ом и другим војно-политичким организацијама и регионалним структурама ради одржавања мира. Парламентарна делегација Србије примљена је, у својству посматрача у парламентарну скупштину ОДКБ 12.04.2013. године.

3.1. Трговинска размена између Србије и ЕАЕУ

Преговори између Србије и ЕАЕУ почели су 31.05.2016. године током посете председника Казахстана Нурсултана Назарбајева Србији како би подржао билатералне односе као и мултилатералну економску сарадњу кроз ЕАЕУ. Србија се тада заинтересовала за продају аутомобила „Застава” на овом тржишту, али и бесцарински извоз појединих производа попут специјалних врста сирева, цигарета, алкохолних пића, шећера, који представљају конкуренцију локалним производима. Због тога се на пример, квотама за воћне ракије и вињак највише противила Јерменија, а за сир Белорусија. Коначан текст Споразума о слободној трговини између Србије и Евроазијске економске уније усаглашен је у марту 2019. године у Москви и у складу је са правилима СТО и принципима модерне трговинске праксе.

Према овом Споразуму, Србија на тржиште ЕАЕУ може да извози 99,5% производа без плаћања царина, попут свих врста воћних ракија у неограниченим количинама, све врсте овчијег и козијег сира, а систем квота утврђен је за извоз цигарета (2000 тона), вињака (87500 литара), полутврдог и тврдог крављег сира (400 тона). Овај споразум треба да одобре парламенти држава чланица ЕАЕУ.

Спољнотрговинска размена између Србије и држава чланица ЕАЕУ у порасту је и у 2018. године износила је 3,4 милијарде долара, уз учешће 2501 компаније. Извоз из Србије на тржиште ЕАЕУ износио је 1,1 милијарду долара и порастао је за 1,85% у односу на 2017. годину, од тога је 92,9% извоза отишло у Русију. Увоз са тржишта ЕАЕУ у Србију порастао је за 25,74% и достигао је 2,26 милијарди долара, углавном услед раста увоза енергената из Русије из које потиче 90,2% увоза са тржишта ЕАЕУ. Услед раста увоза из Русије покривеност увоза извозом опала је са 60,13% на 48,73%. У истој години, најзначајнији извозни производи били су: јабуке, хула-хоп чарапе, гуме, хартија, лекови, покривачи подова, сир, текстил, циркулационе пумпе, бакарне цеви. Најзначајнији увозни производи били су: нафта и уља, гас, руде гвожђа и бакра, алуминијум, жица, делови авиона и хеликоптера, угљеник, пропан.⁶

Табела 2. Спољнотрговинска размена Србије и земаља ЕАЕУ у периоду 2014-2018 (у милионима УСД)

Земља	2014	2015	2016	2017	2018
Руска Федерација	1029.1	724.8	795.1	995.1	1023.6
Белорусија	72.8	37.8	31.2	42.2	51.2
Казахстан	16.8	24.4	24.3	28.8	15.4
Јерменија	1.7	1.6	1.5	1	4.4
Киргистан	1.4	8	11.7	13.2	6.2
Извоз	1121.8	796.6	863.8	1080.3	1100.8
Руска Федерација	2340.4	1746.2	1503.4	1586.2	2037.1
Белорусија	85.6	64.2	48.1	61.2	91.5
Казахстан	198	142.1	53	60.1	5.6
Јерменија	0.1	34.9	44.9	86.2	121.3
Киргистан	4.8	4.5	3.7	3	3.7
Увоз	2628.9	1991.9	1653.1	1796.7	2259.2
Размена	3750.7	2788.5	2516.9	2877	3360
Салдо	-1507.1	-1195.3	-789.3	-716.4	-1158.4

Извор: Привредна комора Србије – Сектор за међународне економске односе, Привредна сарадња Република Србија – Евроазијска економска унија, Београд, март 2019.

6) Извор: Привредна комора Србије – Сектор за међународне економске односе, Привредна сарадња Република Србија – Евроазијска економска унија, нав. дело.

У погледу директних нето страних инвестиција у периоду 2014–2018. забележен је негативан износ са 4 земље ЕАЕУ: Русија (-1.471,416 милиона евра), Белорусија (-4,579 милиона евра), Јерменија (-0,001 милион евра), Киргистан (-0,047 милиона евра). Позитиван износ остварен је са Казахстаном (3,731 милиона евра). ЕАЕУ има значајне потенцијале и економску моћ у стратешким привредним секторима.⁷

3.2. Споразуми о слободној трговини са Русијом и ЕАЕУ и Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ – за и против у Србији?

За део лаичке и стручне јавности у Србији „бесцарински споразум са Руском Федерацијом највећа је конкурентна предност Србије у односу на све земље у Европи, јер повећава могућности извоза, привлачења страних инвестиција и отварања нових радних места” и да је „политичка неутралност најбољи пут за очување изванредних политичких и економских односа са Русијом”.⁸ ЕАЕУ виде као алтернативу сарадњи и чланству у ЕУ и начин да се превладају негативне последице светске економске кризе.⁹

Тржиште ЕАЕУ отвара могућност развоја трговинске, пољопривредне, индустријске и сарадње у области инфраструктуре, мада је за то потребан већи обим производних капацитета који Србији често недостаје да би могла да буде конкурентна на страним тржиштима. Билатерална економска сарадња између Србије и Русије и осталих земаља ЕАЕУ обострано је корисна и треба да напредује у складу са европском перспективом Србије и карактером програма „Источног партнерства” између ЕУ и држава чланица ЕАЕУ.

С друге стране је Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ (ССП) потписан 28.04.2008. године, који је ступио на снагу 01.09.2013. године после ратификације држава чланица ЕУ. Овај Споразум држави потписници омогућава бесцарински приступ појединим или свим тржиштима у

7) Исто.

8) Ненад Поповић, *Политичка неутралност и економија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд 2014. стр. 55.

9) Исто, стр. 84–88.

оквиру ЕУ (индустријска роба, пољопривредни производи), финансијску и техничку помоћ, док држава потписница изражава своју опредељеност да спроведе политичке, економске, трговинске и реформе у области људских права.

Потписивањем овог Споразума Србија се обавезала да ће започети усклађивање законодавства, примене прописа и правила конкуренције кључних за функционисање јединственог тржишта ЕУ, попут правила о заштити конкуренције и контроли државне помоћи, заштити интелектуалне, индустријске и комерцијалне својине, додели јавних набавки, стандардизацији и усклађености техничких прописа, заштити потрошача, а свака од ових области представља једну од 35 преговарачких поглавља, неопходних за пуноправно чланство у ЕУ.

Од 1. јануара 2014. у потпуности је либерализован увоз производа (од коже, папира и картона, обуће, керамичких производа, стакла и производа од стакла, гвожђа и челика и производа од њих, бакра и производа од бакра, алуминијума и производа од алуминијума, електричних машина и опреме, мото-култиватора и трактора мање снаге, нових и половних путничких и теретних возила, бицикала, оружја и муниције, као и намештаја), уз задржавање одређеног нивоа царина за најосетљивије пољопривредне производе (сунцокретово и сојино уље, цигарете, шећер, месо и месне прерађевине, млеко у праху, сиреви, јаја, мед, кукуруз, пшенично брашно, разно воће и поврће и друго). Такође, на основу ССП од 01.01.2017. године, држављани држава чланица ЕУ могу да купују пољопривредно земљиште у Србији. Опадање прихода буџета услед укидања царина на робу из ЕУ (током једностране примене ССП), главне су примедбе упућене ССП.

Уз статус државе придружене ЕУ, ступање на снагу ССП довело је до успостављања формалне институционалне структуре између Србије и ЕУ, која уз трговину обухвата и политички дијалог, регионалну сарадњу, раднике, предузећа, пружање услуга, кретање капитала, усклађивање и примену закона, правду, слободу и безбедност, политичку и финансијску сарадњу. Прихватање свих правних тековина ЕУ чини суштинску разлику између евроинтеграционог процеса Србије и њене сарадње са ЕАЕУ. Разлике између ЕАЕУ и ЕУ

односе се на сарадњу и хармонизацију на политичком нивоу. Свака од земаља ЕАЕУ води сопствену спољну политику, које се разликују. На пример, Јерменија и Казахстан залажу се за ближу сарадњу са ЕУ у оквиру програма „Источно партнерство”, иако је ЕУ увела санкције Русији 2014. године после анексије Крима. Русија је одговорила увођењем санкција Украјини и западним земљама, што је критиковао Казахстан. Србија се није придружила санкцијама које је ЕУ увела Русији иако европски званичници на томе инсистирају, као и на томе да, иако још није пуноправни члан, Србија треба да усклади спољну политику са европском.¹⁰ Са чланством у ЕУ, билатерални и мултилатерални трговински договори који су на снази, поништавају се, то значи и са Русијом, односно са државама чланицама ЕАЕУ.

Анализа споразума који се односе на бесцаринску трговину потврђује тезу изнету у овом раду да је суштинска разлика између регионалне сарадње на другим континентима и регионалне интеграције попут ЕУ у томе што се прва ослања на међувладине форме одлучивања, а у ЕУ одлуке доносе аутономне супранационалне институције које јачају и заједничку политику.

Бесцарински споразум са Русијом и ЕАЕУ не треба посматрати у политичком контексту евроинтеграција. Извоз у ЕУ чини 60% укупног извоза Србије, а међусобну трговину и транспорт робе олакшава географска близина са државама чланицама Уније. Немачка и Италија су већ годинама водећи спољнотрговински партнери Србије. За Србију је најважније да одржи динамику преговарачког процеса са ЕУ, која подразумева наставак демократских реформи друштва и економски напредак чиме би реализовала приоритетни циљ уласка у ЕУ и боље се позиционирала у региону. Сарадња са другим државама, првенствено са Кином и осталим из групе БРИКС и Сједињеним Државама компатибилна је са овим приоритетом.

10) Јасминка Симић, *Европски парламент – актер у одлучивању у Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 186–188.

Табела 3. Економска тржишта са којима Србија сарађује

Тржиште	Трговински режим	Број становника
ЕВРОПСКА УНИЈА	СПОРАЗУМ О СТАБИЛИЗАЦИЈИ И ПРИДРУЖИВАЊУ (ССП)	513,481,691
ЕВРОАЗИЈСКА ЕКОНОМСКА УНИЈА	СПОРАЗУМ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ	183,319,693
СЈЕДИЊЕНЕ АМЕРИЧКЕ ДРЖАВЕ	ГЕНЕРАЛИЗОВАНИ СИСТЕМ ПРЕФЕРЕНЦИЈАЛА	327,167,434
ЦАРИНСКА УНИЈА – РУСИЈА, БЕЛОРУСИЈА, КАЗАХСТАН	СПОРАЗУМ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ	177,254,573
ЦЕФТА	СПОРАЗУМ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ	21,4
ЕФТА	СПОРАЗУМ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ	14, 05
ТУРСКА	СПОРАЗУМ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ	82,003,882

Извор: Развојна агенција Србије, Споразуми о слободној трговини, Internet, <https://ras.gov.rs/podrska-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini>, 26/08/2019.

4. „РУСКИ ГАС” И ЕВРОПСКА ЕНЕРГЕТСКА ЗАЈЕДНИЦА: СЛУЧАЈ „ЈУЖНОГ ТОКА”

Област енергетике је највидљивији аспект економских односа Србије са земљама ЕАЕУ, односно са Русијом. Основа је Уговор о нафти и природном гасу који је потписан у Москви 24.12.2008. године. Према одредбама овог Уговора, Гаспром њефт добија 51% акција у власништву у Нафтној индустрији Србије (НИС) за 400 милиона евра у готовини и 550 милиона евра у инвестицијама. Део Уговора је изградња крака гасовода „Јужни ток” кроз Србију дужине 400 км, вредности око 1,7 милијарди евра, која је почела 24.11.2013. године и имала је национални значај.¹¹ „Јужни ток” је био руски пројекат

11) Видети: Стратегија развојне енергетике Србије до 2025. са пројекцијама до 2030.,

снабдевања западног дела Европе природним гасом, дужине 2853 км који води преко Црног мора и територијалних вода Турске до Бугарске, Србије са два крака ка Босни и Херцеговини и Хрватској, кроз Мађарску, Словенију, Аустрију до Италије. Капацитет је 63 милијарде кубних метара гаса годишње. Главни партнери руског Гаспрома у пројекту „Јужни ток” били су, италијанска компанија ЕНИ (20% учешћа), немачки Винтерштал БАСФ (15%) и француски ЕДФ (15%). Русија је потписала међувладине споразуме са шест држава чланица ЕУ, Бугарском (2008), Мађарском (2008), Грчком (2008), Словенијом (2009), Хрватском (2010), Аустријом (2010) и Србијом (2008), која није чланица ЕУ, али припада Европској енергетској заједници.

Међутим, у децембру 2013. Европска комисија је објавила да билатерални споразуми за изградњу гасовода „Јужни ток”, закључени између Русије и других европских земаља представљају повреду закона ЕУ, јер нису у складу са Трећим енергетским пакетом ЕУ. Због тога што је Бугарска морала да се сагласи са регулативом Европске уније, како се не би суочила са оптужбом за повреду процедуре и судским процесом пред европским судовима, али и због политичких проблема насталих услед сукоба у Украјини и увођења економских санкција Запада према Русији, пројекат „Јужни ток” је напуштен, што је објавио председник Владимир Путин 01.12.2014.

Уговор којим је успостављена Енергетска заједница ЕУ потписан је у Атини, 25.10.2005. и ступио је на снагу 01.07.2006. године, чиме су земље Југоисточне Европе и ЕУ започеле процес стварања енергетске заједнице ради проширења унутрашњег тржишта енергије ЕУ на регион Југоисточне Европе. Србија је приступила Европској енергетској заједници 09.08.2006. године. Циљ Енергетске заједнице је успостављање заједничког регулаторног оквира за тржиште енергије укључујући заштиту животне средине. На тој линији имплементиран је Трећи енергетски пакет, који је ступио на снагу 03.09.2011. године. Србија од 2015. године примењује Трећи енергетски пакет.

4.1. Трећи енергетски пакет ЕУ

Циљ Трећег енергетског пакета ЕУ је успостављање јединственог тржишта електричне енергије и природног гаса у ЕУ и садржи: а) јачање улоге и овлашћења националних регулаторних тела; б) оснивање нових тела у оквиру јединствених тржишта електричне енергије и природног гаса у ЕУ; ц) власничко раздвајање делатности преноса (транспорта) од делатности производње и снабдевања ради спречавања да оператор преносног (транспортног) система делује у корист вертикалног интегрисаног субјекта; д) могућност да потрошачи промене снабдевача у року од три недеље и да добију релевантне податке о потрошњи.

У погледу билатералних споразума потписаних са Русијом око изградње гасовода „Јужни ток”, Европска комисија је упутила на: а) правило „невезаног” власништва – што значи да Гаспром који је и произвођач и снабдевач гаса, не може истовремено да поседује производне капацитете и преносну мрежу, тј. да буде власник цевовода; б) недискриминаторски приступ трећих партнера гасоводу – што значи да нема ексклузивног права за Гаспром да буде једини преносник; ц) тарифна структура, односно, слободно формирање цена.

Циљ прописа ЕУ о енергетском тржишту је да се подстакне конкуренција, док их је руска страна оценила као дискриминаторске према руској државној компанији Гаспром, заговарајући став да су потписани међувладини споразуми важећи према међународном праву, које има супремацију над правом ЕУ.

Иста правила ЕУ важе и за изградњу новог црноморског гасовода „Турски ток”, намењеног снабдевању Европе преко Турске, Бугарске, Северне Македоније, Србије и Мађарске. Енергетска заједница ЕУ је у одлуци од 01.02.2019. године одобрила овај гасовод, али да се води рачуна о конкуренцији и да се њиме транспортује и гас из других извора, а не искључиво из Русије.¹² Будућност гасовода „Северни ток 2” који гасом из Русије преко Балтичког мора снабдева Немачку, неизвесна

12) Energy Community Secretariat, Opinion 1/2019 on the exemption of the Gastrans natural gas pipeline project from certain requirements under Directive 2009/73/EC by energy Agency of the Republic Serbia, part 3 (Decision, 19-22), Vienna, 01.02.2019.

је, пошто се овом пројекту противе САД. То погађа немачку привреду која је главни потрошач руског гаса.

Обустављање изградње гасовода „Јужни ток” највише је погодило Балканске земље (Бугарска и Србија) пошто су зависне од руских енергената. Имајући на уму да је мали корак између енергетике и политике, неизвесност око руских гасовода, покренула је питање евроатлантске будућности Србије, односно чланства у ЕУ и НАТО, и да ли предност треба дати Евроазијским интеграцијама. Сарадња Србије са НАТО-ом институционализована је приступањем програму „Партнерство за мир” на самиту НАТО-а у Риги (2006).¹³ Према одлуци Народне скупштине, усвојене 26.12.2007. године, Србија је неутрална земља у односу на постојеће војне савезе, док се на референдуму другачије не одлучи.

5. ЕВРОАЗИЈСКА ЕКОНОМСКА УНИЈА И „ИСТОЧНО ПАРТНЕРСТВО” ЕУ: СЛУЧАЈ УКРАЈИНЕ

Формирање ЕАЕУ довело је у питање политику ЕУ под називом „Источно партнерство”. Овај програм развоја сарадње са републикама бившег СССР покренут је у мају 2009. године ради подршке демократским и тржишним реформама у шест земаља источне Европе и јужног Кавказа – Јерменији, Азербејџану, Белорусији, Грузији, Молдавији и Украјини са укупно 75 милиона становника. Преклапање чланства појединих држава у програму „Источно партнерство” и ЕАЕУ забринуло је Европску унију јер су државе у обавези да коригују своје приоритете, и у складу са тим, могла би да изгуби утицај у овом делу света у који је уложила знатна финансијска средства.

Програм „Источно партнерство” подразумева ближу економску интеграцију ових држава у ЕУ кроз смањење ограничења у погледу извоза и увоза и слободан визни режим. Заузврат, ове земље треба да спроведу борбу против корупције, организованог криминала, трговине људима, наркотицима и шверца оружја. Поводом десетогодишњице програма „Источно

13) Јасминка Симић, *У потрази за новом мисијом – НАТО и југословенска криза 1990–2001*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 216–219.

партнерство” у Бриселу (мај 2019) је прихваћен Споразум о дубокој и свеобухватној области слободне трговине са Грузијом, Молдавијом и Украјином.¹⁴ Обезбеђено је 125 000 зајмова за пословне људе чиме је омогућено отварању 30 000 радних места у региону.¹⁵

Украјина је постала „карика која недостаје” у програму „Источно партнерство” ЕУ, истовремено у оквиру ЕАЕУ. Председник Украјине Виктор Јанукович одбио је у новембру 2013. године да потпише Споразума о стабилизацији и придруживању са Европском унијом и уместо тога потписао је споразум са Русијом о добијању 15 милијарди долара кредита и куповини руског гаса по цени од 286,5 долара за 1000 кубних метара гаса, које је Украјина претходно плаћала 400 долара. То је изазвало протесте западно опредељеног дела становништва окупљеног у „Евромајдан покрету” који су прерасли у сукоб и поделу земље, тако што је Доњецка област на истоку, са већинским становништвом руског порекла, прогласила самосталност као новонастала држава Новорусија, а на референдуму одржаном на Крим донета је одлука о отцепљењу овог полуострва од Украјине (2014). Због тога су ЕУ и САД увеле економске санкције Русији које су на снази (2019).

Руски гасоводи планирани за изградњу у последњих десет година представљали су геостратешки притисак на Украјину, пошто су је трасе гасовода заобилазе, пролазећи преко Црног мора („Јужни ток” и „Турски ток”) и Балтичког мора („Северни ток 1” и „Северни ток 2”). Русија и земље ЕУ, посебно Немачка, поучене руско-украјинском кризом 2006. и 2009. године и спором са Пољском желеле су да избегну коришћење гасовода „Трансукрајина” и „Дружба”.¹⁶ Овим је умањен значај гасовода и цене гаса из Украјине, што је првобитно утицало на приближавање ове земље Русији. Један

14) Eastern Partnership 10th Anniversary celebrated in Brussels, 15.05.2019. European Union External Action, Internet, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership/63181/eastern-partnership-10th-anniversary-celebrated-brussels_en, 10/08/2019.

15) Investing in SMEs in the Eastern Partnership, Annual Report, June 2019, European Commission, 2019, Internet, http://www.eu4business.eu/files/medias/eu4business_annual_report_2019_0.pdf, 25/08/2019.

16) Nevenka Jeftić Šarčević, Edita Stojić Karanović, “The Energy Policy of Russia in the 21st Century”, *Serbian Political Thought*, Institute for Political Studies, Belgrade, No. 1/2014, Year VI, Vol. 9, стр. 95.

од разлога што су САД одлучно наступале у украјинској кризи био је тај што су желеле да утичу на „раздвајање” Русије и Немачке. Немачка је постала водећа привреда у Европи захваљујући Русији као извору сировина и сигурном тржишту за немачке производе.¹⁷ За САД и део Европе таква веза две државе била је неприхватљива, а криза у Украјини послужила је за раскид њихових економских односа који, ипак, не обухватају енергенте.

С друге стране, део западне стручне јавности ЕАЕУ види као „део свеобухватне руске стратегије да изгради оно што се назива довољном стратешком полугом у окружењу. Унапређење односа између бивших совјетских република одредиће степен успеха Русије у коришћењу ове институционалне сарадње у ширењу сопственог утицаја у региону бившег СССР”, али и у свету.¹⁸

Интензиван рад на довршавању и ширењу трговинских споразума у условима напетих политичких али и војних односа наговештава нову структуру међународних односа – мултиполарност у којој ће доминирати не само регионална интеграција већ (не)сарадња између економских групација у свету. Мултиполарни поредак „захтеваће континуирану бригу о војној безбедности и политици равнотеже силе, што је у фокусу теорије реализма, али уз све већу бригу о економским односима између великих сила, што је предмет пажње либералне теорије међународних односа... Узајамно дејство војних и економских фактора доводе у ситуацију да савезници у области војне безбедности постају супарници на економском пољу.”¹⁹ Све очигледнији пример за то су трансатлантски односи између САД и ЕУ нарушени због различитих ставова у погледу сарадње са Русијом, америчких царина за одређену врсту робе из ЕУ, америчког одбацивања Споразума о клими и нуклеарног споразума са Ираном. У

17) Alan Collins (priredio), *Suvremene sigurnosne studije*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije, Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Politička kultura, Zagreb, 2010, стр. 243.

18) Russia's Customs Union to Euroasian Union: An Evolution (Part 2), *Stratfor*, July 25, 2012, Internet, <https://worldview.stratfor.com/article/russias-customs-union-eurasian-union-evolution-part-2>, 26/08/2019.

19) Чарлс ЈР. Кегли, Јуџин Р. Виткоф, *Светска политика: тренд и трансформација*, ЦСЕС и Дипломатска академија, Београд, 2004, стр. 207–209.

таквом економско-политичком и стратешко-безбедносном оквиру Србија подешава своје економске инструменте ради бољег позиционирања у региону.

6. ЗАКЉУЧАК

Светска економска и финансијска криза утицала је на јаче регионално повезивање држава. Савремени оквир традиционалног пријатељства између Србије и Русије, која је са Казахстаном, Белорусијом, Киргистаном и Јерменијом у саставу јединственог тржишта Евроазијске економске уније, чине економски односи. Њихова посебност садржана је у Споразуму о бесцаринској трговини са Русијом, где роба српског порекла подлеже режиму плаћања од 1% царинске стопе приликом уласка на руско тржиште, затим у сарадњи у области енергетике, посебно од 2008. године, када је руска нафтна компанија Гаспром њефт купила 51% акција Нафтне индустрије Србије (НИС), као и у Споразуму о слободној трговини са Евроазијском економском унијом, којим се обезбеђује бесцарински увоз на тржиште земаља ове организације (неограничене количине и систем квота). Овим су производи из Србије стекли стартну предност. Истовремено, преко економије повећан је утицај евроазијских земаља на спољну политику Србије и њено место у Европи.

Србија је са ЕУ потписала Споразум о стабилизацији и придруживању који јој омогућава бесцарински приступ појединим или свим тржиштима у оквиру ЕУ (индустријска роба, пољопривредни производи), финансијску и техничку помоћ, док држава потписница има обавезу да спроводи политичке, економске, трговинске и реформе у области људских права. Србија је искористила могућности да институционализује сарадњу са регионалним економским савезима евроазијског простора (робна размена), али и са безбедносним (размена војно-техничке и војно-економске сарадње са ОДКБ, посебно кроз стручно усавршавање и обуку кадра, као што то чини кроз програм НАТО-а „Партнерство за мир”). Из перспективе Србије, постоји економско оправдање ширег удруживања због чега је сарадња са Евроазијском економском унијом и Европском унијом компатибилна и у складу са све значајнијом

улогом економске безбедности у новом мултиполарном свету. Али европска перспектива Србије, потврђена приступним преговорима ЕУ на политичком нивоу (21.01.2014), треба да остане спољнополитички и економски приоритет Србије, у чијим оквирима ће се наставити економска сарадња са земљама Евроазијске економске уније. У закључку аутор рада сматра да су се у XXI веку војно-политичка конкуренција и ривалитет глобалних сила преселили на економска питања (трговински рат између САД и Кине) и да ће геоекономија бити кључна детерминанта националних судбина.

ЛИТЕРАТУРА

Кегли ЈР. Чарлс, Виткоф Р. Јудин, *Светска политика: тренд и трансформација*, ЦСЕС и Дипломатска академија, Београд, 2004.

Поповић Ненад, *Политичка неутралност и економија*, Фонд Слободан Јовановић, Београд, 2014.

Привредна комора Србије, Информација о спољнотрговинској размени Република Србија – Руска Федерација, Београд (1990–2019).

Привредна комора Србије – Сектор за међународне економске односе, Привредна сарадња Република Србија – Евроазијска економска унија, Београд, март 2019.

Привредна комора Србије – Сектор за међународне економске односе, Привредна сарадња Република Србија – Руска Федерација, Београд, мај 2019.

Развојна агенција Србије, Споразуми о слободној трговини, Internet, <https://ras.gov.rs/podrska-izvozu/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini>, 26/08/2019.

Симић Јасминка, *Европски парламент – актер у одлучивању у Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2010.

Симић Јасминка, *У потрази за новом мисијом – НАТО и југословенска криза 1990–2001*, Службени гласник, Београд, 2010.

Стратегија развојне енергетике Србије до 2025 са пројекцијама до 2030, *Службени гласник РС*, број 101, 08.12.2015.

Декларација стратешког партнерства Србије и Русије, Internet, http://ambasadarusije.rs/data/uploads/Deklaracija_1.pdf, 26/08/2019.

Baylis John, Smith Steve, *The Globalization of World Politics, An introduction to international relations*, Second Edition, Oxford University Press, 2001.

Collins Alan (priredio), *Suvremene sigurnosne studije*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Politička kultura, Zagreb, 2010.

Eastern Partnership 10th Anniversary celebrated in Brussels, 15.05.2019. European Union External Action, Internet, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership/63181/eastern-partnership-10th-anniversary-celebrated-brussels_en, 10/08/2019.

Energy Community Secretariat, Opinion 1/2019 on the exemption of the Gastrans natural gas pipeline project from certain requirements under Directive 2009/73/EC by energy Agency of the Republic Serbia, part 3 (Decision, 19–22), Vienna, 01.02.2019.

Investing in SMEs in the Eastern Partnership, Annual Report, June 2019, European Commission, 2019, Internet, http://www.eu4business.eu/files/medias/eu4business_annual_report_2019_0.pdf, 25/08/2019.

Jeftić Šarčević Nevenka, Stojić Karanović Edita, “The Energy Policy of Russia in the 21st Century”, *Serbian Political Thought*, Institute for Political Studies, Belgrade, No. 1/2014, Year VI, Vol. 9, стр. 91–103.

Russia's Customs Union to Eurasian Union: An Evolution (Part 2), *Stratfor*, July 25, 2012, Интернет: <https://worldview.stratfor.com/article/russias-customs-union-eurasian-union-evolution-part-2>, 26. 08. 2019.

Jasminka Simic**THE EUROASIAN ECONOMIC UNION AND THE
EUROPEAN UNION: THE SERBIAN VIEW****Resume**

From the perspective of Serbia, cooperation with the Eurasian Economic Union (EEU) and the European Union (EU) is compatible and this reasoning can be considered at regional and international level. There are several reasons for unique regional position of Serbia: political (maintaining of the sovereignty over Kosovo and Metohija), economic (*energy* dependency on Russia) and security (declared military *neutrality*). The Free Trade Agreement with EEU (to be signed on October 25, 2019 and to enter into force after ratification by all states members of EEU) will enable Serbia to have free trade access to the area of 183 million people and development of trade, agricultural, industrial and infrastructure related cooperation. This is the continuation of the cooperation which Serbia has established with countries of the Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia through free trade agreements with these countries. The disadvantages of Serbia in that regard are: a) the extensive market requires greater production capacities which Serbia lacks in order to be competitive at global market; b) the key energy-generating products make about 60% of total Serbian import from Russia as a leading country of EEU.

On the other side, the export into the EU makes 60% of total export of Serbia which makes the EU an important economic partner of the country. Stabilization and Association Agreement with the EU (signed on April 28, 2008 and entered into force on September 1, 2013) allows to Serbia free access to some or all markets within the EU for its products (industrial goods, agricultural products, etc.), and use of financial and technical assistance; in turn, Serbia has expressed its commitment to implement political, economic, trade and human rights related reforms. By signing this Agreement, Serbia has accepted to begin the harmonization with EU legislation and standards, which will gradually encompass all elements of *acquis communautaire*. This is the point of difference

between the regional integration in Europe and regional cooperation in other countries and organizations, which is concept, for example in Asia and Latin America; these forms of regionalism differ from European concept of integration, and is focusing predominantly on economic matters and relying on a very limited degree of institutionalization. Serbia has possibilities to cooperate with regional Euroasian economic community (in commodity exchange), but also in the collaboration in the security matters with this community through Collective Security Treaty Organization (military-technical and military-economic cooperation, especially advancement and training of staff similar to the NATO Programme “Partnership for Peace”).

In early 1990s, some authors noted that the world was entering an era in which foreign policy and national security would increasingly revolve around business interests, where economic diplomacy would be the key actor in resolving the important international problems. Most analyzes of economic security were based on the achievement of “wealth and power” in the context of foreign economic policy, thus establishing certain links between neoliberal and neo-realistic views of the empirical field of economic security. Prosperity or wealth is a fundamental neoliberal concept, while the primary concern of the neo-realists is the demonstration and interplay of economic power in international relations. Energy supply has emerged as great security issue between Russia and EU, which is obvious by failure of “South Stream” and war in Ukraine. Therefore, the ensuing conclusion is that there is economic justification for a broader integration through regional grouping of the states.

This paper can be grouped among the papers advocating geo-economic competition that has been closely linked to efforts to consolidate regional integration (EU, NAFTA, EEU). The European perspective of Serbia, affirmed through EU membership negotiations (started on January 21, 2014) should remain Serbia’s foreign policy and economic priority in the framework of which economic cooperation with EEU should continue.

Keywords: Euroasian Economic Union, European Union, regional integration, geoeconomy, geopolitics, energy

* Овај рад је примљен 1. августа 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 12. септембра 2019. године.